

УДК 049.32 +81'37

НОВІ ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКОГО МОВОТВОРЕННЯ

Данута Мазурик

*Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79602 Львів, Україна
тел.: (032)239 4355; e-mail: danuryk@gmail.com*

Прорецензовано академічне видання “Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики” / С. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирева, Ю. В. Романюк; Відп. ред. С. А. Карпіловська. — К.: ТОВ «КММ», 2013. — 416 с. Звернено увагу на новаторський підхід до опису нової лексики української мови. Вказано на потенційну корисність видання в курсі викладання української мови як іноземної.

Ключові слова: неологія, неологічний словник, ідеографічний словник.

Tempora mutantur – говорили стародавні філософи. *Усе йде, усе змінюється* – відзначає народна мудрість. “*Двічі в одну річку не ввійдеш.*” – звучить у модній пісенці. Людство по-різному приходять до усвідомлення мінливості усього суцього. Тому неологія і неографія як її невід’ємна частина мають перед собою надскладне завдання – зафіксувати динаміку, рух, тенденцію(-і), зміни у своєму об’єкті опису – мові. Процес змін у природі та суспільстві накладає відбиток і на людину, і на її мову як головний атрибут людського суспільства. Мова ніколи (або майже ніколи) не зупиняється у своєму поступі, який є об’єктивним і незмінним процесом, що взаємозумовлюється поступальним рухом людського суспільства взагалі і кожної особистості зокрема. Інноваційні процеси в українській мові 20 ст. вже були предметом аналізу у межах окремих часових зрізів і постійно перебувають у полі зору науковців. Словники, довідники, словопоказчики нових слів кінця 20 – початку 21 ст. зафіксували багато (але не всі!) нових одиниць мови, зокрема неосемантизмів, новозапозичень, новотворів [3, 4, 5, 6]. Додавання нової лексичної одиниці до корпусу словника неологізмів, на думку, Я. Конопацької [2, с.176], свідчить про початковий етап інтеграції новоутворень у систему мови, оскільки такі словники фіксують актуальний стан лексики певного періоду й реєструють ті інновації, які вже стали надбанням певної кількості мовців. Однак ці та інші лексикографічні видання, відображаючи загальну тенденцію в оновленні мовної системи, презентують особисті пріоритети чи погляди укладачів. У доборі матеріалу для словників такого типу не можна стовідсотково уникнути суб’єктивності. Видання “Активні ресурси сучасної української номінації : Ідеографічний словник нової лексики” [1] побудоване на використанні ресурсів Морфемно-словотвірного фонду української мови, реєстрова частина якого “інтегрувала вокабулярії 5 словників різних типів: тлумачного, орфографічного, морфемного, частотного та словника іншомовних слів” [8, с. 124], дозволяє з

високим ступенем достовірності говорити про об'єктивність описаних нових слів (у всьому розмаїтті типів) та формантів. Йдеться саме про відповідь на традиційне питання, що постає перед дослідниками нових фактів у мові – увійде чи не увійде нове слово (новотвір, ново запозичення, нове значення) в систему мови, набуде чи ні статусу узуального, нормативного, дасть чи не дасть відгалуження у вигляді словотвірних гнізд, рядів тощо. Праця українських науковців Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критської, Т. К. Пуздиревої, Ю. В. Романюк містить ті з нових елементів, які й новими називати можна умовно – це вже факти сучасної української літературної мови!

Найвиразніше мовні зміни відображає лексико-семантичний рівень. Лексика більшою мірою надається до змін, ніж інші яруси мови, бо на зміни в словниковому складі значно сильніше впливає позамовна дійсність. Будь-які нові поняття, що входять у колективне мовне мислення нової епохи, потребують номінації; поява нових продуктів людської діяльності веде до виникнення нових назв, формування нових галузей науки стимулює творення нових термінів і т.д.

Поряд із зовнішніми чинниками розвиток лексики визначають і внутрішні мовні фактори: характер словотвірного потенціалу; системні взаємозв'язки всередині різних груп слів; широкі можливості, які надає вживання слова зі стилістичною метою. Поповнення лексики відбувається постійно і є одним із виявів життя мови. Це діяльність (свідома й неусвідомлювана) мовців, що триває від покоління до покоління.

Здатність мови розбудовувати свій словник на основі чи то власних, чи то чужомовних, а то й обох разом словотвірних ресурсів свідчить про її динамічний характер. Будучи активним упродовж усього 20 ст., цей процес особливо посилюється у наш час, коли вплив на мовну систему з боку зовнішніх чинників зріс і постійно зростає надалі з огляду на бажання самого інформаційного суспільства до самовираження. Зараз на процеси в мові впливають не так продуктивні сили, що тяжіють до глобалізації; не так результати поступу науки й техніки, які щораз глибше проникають у повсякденне буття людини, а насамперед планетарний інформаційний простір без кордонів, майже без обмежень і, як результат, без належної оцінки тим явищам, які зароджуються, розвиваються, трансформуються, занепадають у Мережі (Інтернет), час до часу вихлюпуючись на сторінки друкованих засобів масової комунікації та кочуючи в літературні твори різних жанрів.

Артефакти стихійної мовотворчості потрапляють у сферу дії внутрішніх тенденцій мови, а неологізація якраз є однією з них. Мовна система, маючи в собі потенційні можливості до розбудови, спрацьовує в такій ситуації як живий організм, що прагне розвитку, але й має можливості до самоочищення. Цьому сприяють такі внутрішньомовні фактори, як тенденція до економії мовних засобів, їх уніфікації, прагнення до системності на всіх мовних рівнях, дія закономірностей формальної або семантичної аналогії, тяжіння до розрізнення номінацій з різною внутрішньою формою, а також завдання експресивно-емоційної та стилістичної виразності.

Ідеографічний словник загалом представляє лексичний склад мови як систематизовані групи слів близьких за певними параметрами. В аналізованому виданні ідеографічність проявляється як словотвірна похідність. На це вказують автори, коли зазначають, що “словник має своїм завданням описати спектр дії активних ресурсів сучасної української номінації, показати нові найменування,

створені за допомогою цих ресурсів, ... встановити здатність таких ресурсів – нових або оновлених чи активізованих слів і словотворчих формантів (основ та афіксів) – формувати нові словосполуки, утворювати нові чи поповнювати вже наявні синонімічні ряди, антонімічні, гіперо-гіпонімічні об'єднання, словотвірні гнізда або ряди” [1, с.16]. Будова словникової статті дозволяє отримати всю інформацію про нове слово чи формант: від граматичної характеристики і значення до морфемної будови та словотвірного потенціалу. Величезна кількість ілюстрацій із текстів різних стилів і жанрів є ще одним підтвердженням того, що йдеться про вже поширені в мові одиниці.

Запропонована модель опису лексики у вигляді своєрідних, за словами укладачів, “портретів слів” полегшує процес ознайомлення із новими фактами української мови. Важливим і корисним це видання є для іноземних користувачів української мови та тих іноземців, хто тільки вивчає українську. У перекладних словниках переважно відсутні нові лексичні елементи, а запозичення навіть із рідної мови студента, часто в українській мові мають інше значення та супроводжуються іншими асоціаціями в різножанрових та різностильових текстах. Близько 4 тис. слів і словосполук, що увійшли в українську мову за 1990-2013 роки, об'єднано у поняттєві поля – статті словника “Активні ресурси сучасної української номінації”. Стиль і форма презентації нової чи активізованої лексеми допомагають скоротити до мінімуму шлях засвоєння нового, а ознайомлення із поняттям через мовні форми його втілення сприяє комплексному засвоєнню мови та ефективному вивченню її.

Отже, дослідження процесу неологізації в мові завжди передбачає його фахову нормативну оцінку. На сучасному етапі розвитку української мови, коли її лексична система поповнюється іншомовними словами, аналізована лексикографічна праця є спробою докладно проаналізувати джерела, шляхи й способи проникнення таких запозичень, а також з'ясувати їх доцільність і перспективність функціонування у мові. Адже надмірне захоплення запозиченою лексикою призводить до засмічення мови, до нівеляції її питомих національних рис. Автори-укладачі впевнено констатують, що “попри всі труднощі, українська мова живе, діє, розвивається, відповідаючи на нові потреби українського суспільства й зберігаючи самобутність української мовотворчості”.

Лексикографічна праця “Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики” допомагає відповісти на запитання, коли, як і чому народжуються чи входять у літературну мову нові слова, які з них приживаються в мові, а які так і залишаються маловживаними чи вжитими один раз, є орієнтиром не тільки для фахівців, а й для кожного з мовців, щоб зорієнтуватися в потоці нового, щоб вільно спілкуватися й отримувати достовірну інформацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирева, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. — К.: ТОВ «КММ», 2013. — 416 с.
2. Конопацька Я. Особливості інтеграції нових лексичних одиниць у систему мови // Вісн. Львів, ун-ту. : Сер. «Іноземні мови». — 2012. — Вип. 19. — С. 176.

3. Мазурик Д. Нове в українській лексиці : Словник-довідник. – JL, 2002. – 130 с.
4. Нові й актуалізовані слова та значення : Словникові матеріали 2002-2010: 1550 слів і словосполук / Уклад. В. О. Балог та ін. – К., 2010.— 280 с.
5. Нові слова та значення : Словник / Укл. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова. – К., 2009,— 271 с.
6. Словник новотворів української мови кінця XX – початку XXI століття / Упоряд. Г. М. Віняр, Л. Г. Шпачук. – Кривий Ріг, 2005.— 158 с.
7. Словотворчість незалежної України. 1991-2011 : Словник / Уклад. А. Нелюба. – Х., 2012,— 608 с.
8. Сніжко Н. В. Новий академічний інтегральний словник у системі знань про українське мовомислення. / Н. В. Сніжко / Рец. на видання: Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева, Ю.В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. – К.: ТОВ «КММ», 2013. – 416 с. // Українська мова. – 2014. – № 3. – С. 123–132.

*Стаття надійшла до редакції 19.02.2015
доопрацьована 03.03.2015
прийнята до друку 23.03.2015*

THE NEW SOURCES OF UKRAINE'S LANGUAGE CREATION

Danuta Mazuryk

*Lviv Ivan Franko National University,
Department of Applied Linguistics,
1 Universitetska St., room 233, 79000 Lviv, Ukraine
tel.: (032) 239 43 55
e-mail: danuryk@gmail.com*

Book review on: ACTIVE RESOURCES OF MODERN UKRAINIAN NOMINATION: IDEOGRAPHIC DICTIONARY OF NEW VOCABULARY / Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, N.F. Klymenko, V.I. Krytska, T.K. Puzdyrieva, Y.V. Romaniuk; Editor Ye.A. Karpilovska. — K.: LLC “KMM”, 2013. — 416 p. The author drew attention to an innovative approach to the description of the new vocabulary of the Ukrainian language, pointed to the potential utility of publication in the course of teaching Ukrainian as a foreign language.

Key words: neology, neological dictionary, ideographic dictionary.